

K úpravě obchodního jména

Petr HAJN

Obchodní jméno slouží k identifikaci určitého subjektu a poskytuje o něm některé základní poznatky, zejména informace o tom, zda se jedná o podnik jednotlivce nebo právnickou osobu v té či oné formě. Přispívá tak k jistotě v právních vztazích, do nichž onen subjekt vstupuje. Platí to jak v životě občanském, tak při podnikání.

Obchodní jméno plní i určitou funkci propagační. Jméno fyzické osoby může – podle známého starořímského úsloví „nomen omen“ (jméno – znamení) – předem vyvolávat zvýšené sympatie či nedůvěru ke svému nositeli, působit esteticky nebo i směšně.

Fantazijní jméno obchodní společnosti vytváří u spotřebitelů nejrůznější představy a emoce, znamená – bylo-li vhodně zvoleno – nemalou výhodu v konkurenčních vztazích. Obchodní jméno fyzické i právnické osoby má i svůj význam garanční. Bývá zárukou serioznosti, která tkví svými kořeny v rodinné a podnikové tradici.

Neoprávně proto, že ohledně obchodního jména dochází k četným teoretickým i praktickým sporům. Bude užitečné si všimnout důkladněji právní úpravy a doplnit tak dosavadní úvahy uveřejněné na toto téma¹.

Obchodní jméno a zvláštní označení

Obchodním jménem se rozumí název, pod kterým podnikatel činí právní úkony při své podnikatelské činnosti. Stanoví to obchodní zákoník (dále jen ObchZ) ve svém § 8. V následujících ustanoveních upravuje náležitosti obchodního jména jednak pro fyzické a jednak pro právnické osoby.

S takto vymezeným obchodním jménem se musí přesně operovat v objednávkách, nabídkách, při uznání dluhů, v soudních žalobách apod. Totéž však zcela neplatí – a na to se zapomíná – o názvech, které se objevují na vývěsních tabulích, při reklamě a někdy i v záhlaví dopisních papírů. I zde se může používat obchodní jméno v jeho plné podobě; přípustné jsou však i jeho zkrácené verze nebo různá

¹Viz např. Bartošíková, M.: K obchodnímu jménu podnikatelů – fyzických osob, Obchodní právo 3/1994, str. 2 a násl.; Růžička M.: Právo k obchodnímu jménu (firmě), Průmyslové vlastnictví 6/1994, str. 174 a násl.; Zn. Mc: Ochrana obchodního jména, Obchodní právo 5/1994, str. 16 a násl.; Macek, J.: Obchodní jméno a jeho ochrana, Průmyslové vlastnictví 6/1994, str. 161 a násl.

označení fantazijní. Pokud z této činnosti nevznikají práva a povinnosti, nelze v tom spatřovat porušení § 8 ObchZ.

Individuální podnikatel v oboru pohostinství pan Josef Novák se proto bude povinně – jak ještě blíže poznáme – podepisovat pod objednávku piva jako Josef Novák. Pokud bude hostinec provozovat obchodní společnost (např. Panský pivovar, s.r.o.) musí být na objednávce uveden tento název. Vývěsní štít hostinské provozovny však v obou případech může nést slova „U zlatého lva“. To zákoník chápe nikoliv jako obchodní jméno, ale jako tak zvané zvláštní označení, které je chráněno (pokud se pro určitý subjekt stalo příznačným) v rámci právní úpravy nekalé soutěže (§ 47 ObchZ). Z § 7 odst. 3 ObchZ se podává, že provozovna musí být označena obchodním jménem podnikatele, k němuž může být připojen název provozovny či jiné rozlišující označení. Doslovně vzato by námi uvažovaná provozovna musela nést i na vývěsním štítu označení „Josef Novák – U zlatého lva“, či „Panský pivovar, s.r.o. – U zlatého lva“. V praxi se však takto nepostupuje, označení provozoven na vývěsních štítech se spokojuje pouze se zvláštním označením; obchodní jméno spolu s názvem provozovny se většinou užívá při právních úkonech.

Jiný pan Novák provozující živnost kouzelnickou vystaví objednávku na krmivou pro králíky jako Josef Novák, ale na jeho představení mohou zvát plakáty operující se jménem Alberto Cardinale či něčím podobně exotickým.

Stejně tak jasnovidce si bude křišťálovou kouli kupovat pod svým občanským jménem, vůči klientovi však bude vystupovat jako tajuplný Mister Rasmussen.

Představme si však, že zákazníkem bude podnikatel, který si nechá u jasnovidce ověřovat správnost svého hospodářského rozhodnutí (k takovým případům skutečně dochází). Bude pak asi od jasnovidce požadovat potvrzení o tom, že a kolik zaplatil za jeho výkon, aby výdaj na tuto zvláštní konzultaci uplatnil v daňovém přiznání. (Ponechme stranou otázku, zda to finanční úřad uzná za náklad nutný k dosažení, zajištění a udržení příjmu).

Pokud takovou stvrzenku budeme chápat jako právní úkon, musel by se pod ní jasnovidce podepsat nikoliv jako Mister Rasmussen, ale občanským jménem. Tím by ovšem poněkud znehodnotil mystičnost svého působení, která patří k samým základům jasnovideckého řemesla.

Jestliže podnikatel zažaluje Mr. Rasmussena za to, že jasnovidcova rada mu způsobila škodu (a také s tímto případem se již u soudu setkali), musí pro označení žalovaného subjektu použít jeho obchodní jméno, které se v tomto případě kryje se jménem občanským. Jinak by se jednalo o žalobu proti neexistujícímu subjektu a soud by musel řízení zastavit.

Platí to samozřejmě nejen v tomto kuriózním případě, ale u žalob proti všem podnikatelským subjektům. Je přitom až s podivem, jak často si podnikatelé (a někdy dokonce i jejich právní zástupci) nezjistí přesně obchodní jméno toho, vůči němuž uplatňují své nároky a přinejmenším si přivodí průtahy v řízení. Většina soudů (a na celém světě) je totiž velmi vnímavá ke všem okolnostem, které jim umožní, aby se určitou kauzou nenusely zabývat z věcného hlediska či aby vlastně

projednávání oddálily.

Obchodní jméno fyzické osoby

Obchodním jménem fyzické osoby je podle § 9 ObchZ její jméno a příjmení. Obě součásti obchodního jména musí být (již z důvodů snažší evidence) používány v zákonem stanoveném pořadí (nikoliv proto Novák Josef). Křestním jménem bude pouze jméno matriční, nikoliv další jména, kterých se jedincům dostalo například při církevním křtu.

Jméno a příjmení jakožto součásti obchodního jména musí být používány v úřední, nezkrácené podobě. Divadelní umělec může sice na plakátech figurovat jako Jára Slepíčka; jako divadelní podnikatel musí však v právním styku vystupovat pod jménem Jaroslav Slepíčka.

Žena české národnosti musí používat úřední českou podobu svého jména, to je podobu většinou zakončenou na „ová“. Touto otázkou se zabývala předválečná judikatura na našem území. Již v roce 1919 bylo vydáno rozhodnutí, kde čteme „... kdyby česká firma zněla M. Spitzer (jednalo se o firmu ženy – pozn. P.H.) neodpovídalo by požadavku pravdivosti firmy plynoucímu z nutné ochrany zájmů odběratelů i věřitelů, by věděli, že majitelkou jest žena²“.

I když by se motivy tohoto rozhodnutí asi nelíbily současným přesvědčeným feministkám, právní požadavek v něm vyjádřený si uchoval platnost do dnešní doby.

Právní důslednost ovšem velí, aby například Rakušanka podnikající na našem území používala úřední podobu svého příjmení v němčině, kde se nerozlišuje mezi tvary pro muže a ženu. Její příjmení pak bude znít například Ctveracek, nikoliv Ctveracková, k vyjádření úplné informace zpravidla (nikoli však vždy) pomůže křestní jméno. Pokud by ani ono nestačilo k tomuto cíli, bylo by zřejmě možné v obchodním jméně vyjádřit určitým způsobem, že daný podnikatelský subjekt je žena. To by se dalo chápat jako tak zvaný dodatek odlišující osobu podnikatele (§ 9 odst. 1 ObchZ).

Jiným takovým odlišujícím dodatkem bude označení mladší či starší (junior nebo senior) a zřejmě i akademické tituly. Ty musí ovšem odpovídat skutečnosti a být uváděny přesně. I když se o tom v úpravě obchodního jména nic výslovně neříká, vyplývá to z obecnějšího principu pravdivosti obchodního jména fyzické osoby. Podává se to i z norem o nekalé soutěži, zejména o klamavém označení (§ 46 ObchZ). Například přísná německá judikatura dovoluje používat titul „profesor“ jen tehdy, když se jedná o profesory univerzitní; taneční mistr či tenisový trenér se nemohou označovat za profesory svých disciplin.

Dodatkem k obchodnímu jménu lze odlišit i druh podnikání – nejjednodušším příkladem takového obchodního jména bude Josef Novák, truhlář.

V právní teorii je veden spor o to, zda současná právní úprava dovoluje, aby

²Viz Eliáš, K.: Práva k nehmotným statkům (recenze), Právník 8/1994, str. 780 a násl.

el – fyzická osoba – používal i jiné dodatky než ty, které výslovně uvádí § 1 ObchZ. Spor je zejména o přípustnost tak zvaných dodatků fantazijních³. 'porné odpovědi dospějeme na základě zjištění, že výčet ve zmíněném ustanovení uzavřenou neboli taxativní povahu, neboť v něm chybí slovo „zejména“.

opačný se můžeme dovolat myšlenky „co není zakázáno je dovoleno“. Spor lze překlenout tím, že budeme šířeji chápat slova „dodatek odlišující osobu podnikatele nebo druh podnikání“. Pak by asi nemohlo být námitek proti obchodnímu jménu Josef Novák, kouzelnictví Alberto Cardinali.

Tuto diskusi nemůže však uzavřít názor některého autora, ale jen konstantní rozhodování soudů nebo změna právní úpravy, která učiní věci nepochybnějšími a 'mi potřebám praktického života.

k tomu dojde, lze doporučit pragmatický postup. Neexistuje žádný rozumný důvod, proč by se hostinský Novák nemohl podepisovat pod objednávky jako Josef Novák, hostinský, majitel hostince „U zlatého lva“.

Takto uvádí své obchodní jméno podle požadavků zákona a pokud k němu přidává cosi, s čím zákon výslovně nepočítá, jedná se o onu příslovečnou (a již starým Římanům známou) nadbytečnost, která neškodí. Spíše přispívá k přesnější identifikaci právního subjektu a tím i k účelu zákonné úpravy – právní jistotě. Podle autorových zkušeností soudy nezpochybňují takto označené subjekty v žalobě.

Pouhé fantazijní označení podniku jednotlivce může být umístěno v záhlaví dopisních papírů, jimiž se uskutečňují právní úkony, pokud úkon sám je činěn (zejména podepsán) obchodním jménem jednotlivce – podnikatele. Bylo by však asi vhodnější, aby i v záhlaví úřední korespondence se vyskytovalo zvláštní fantazijní označení vedle obchodního jména, nikoliv místo něho.

Změna obchodního jména fyzické osoby

Ke změně obchodního jména fyzické osoby dochází nejčastěji (nikoliv však výlučně) v důsledku sňatku. Právo na tuto situaci pamatuje v § 11 odst. 2 ObchZ, když říká: „Je-li podnikatelem fyzická osoba, která změnila své jméno, může používat v obchodním jménu i své dřívější jméno s dodatkem obsahujícím nové jméno.“

A tak jestliže se podnikatelka Marie Nováková v průběhu podnikání provdala za pana Pospíšila (a přijala jeho jméno), může znít její obchodní jméno buď Marie Pospíšilová, nebo Marie Nováková provdaná Pospíšilová, ev. Marie Nováková – Pospíšilová.

Poněkud spornější jsou kombinace Marie Pospíšilová, dříve Nováková a zejména Marie Pospíšilová – Nováková. Zde se jedná spíše o použití jména nového s dodatkem vyznačujícím jméno původní (i když zákon výslovně předpokládá situaci opačnou). Z hlediska účelu zákona by však nemělo být asi ani proti posléze uvedeným kombinacím námitek a lze tvrdit, že zákon nestanoví pořadí, v jakém má být uvedeno

³Srov. Bartošíková, M., práce cit v pozn.1

původní jméno a dodatek s novým jménem. Formulaci „i své dřívější jméno“ vykládat tak, že dřívější jméno je méně výraznou součástí obchodního jména.

K jinému závěru ovšem dospějeme, když slovo dodatek budeme chápat v dném a běžném smyslu, jakožto slovní vyjádření následující za jiným vyjádřením a mu předcházející.

Své dívčí jméno (bez dodatku) Marie Nováková by mohla a také musela podnikatelka používat tehdy, když by si při sňatku oba manželé ponechali své jméno nebo když by manžel přijal jméno její. Tu by se u ní nejednalo o změnu občanského jména, a nebyl by proto důvod ke změně jména obchodního.

Není zapotřebí rozvádět a příklady dokládat, že stejné úvahy platí i v případech kdy na základě sňatku změní své jméno manžel. Důležité však je poznamenat, kterákoliv z takto uvažovaných kombinací přichází v úvahu, jestliže podnikatelská činnost byla provozována již před uzavřením manželství. Když podnikatelská činnost byla zahájena za manželství, nelze v obchodním jménu operovat se jménem za svobodna v jakékoliv ze zmíněných variací.

Ke změně jména dochází někdy i po rozvodu, jestliže se manžel, který sňatkem změnil své jméno, vrátil ke jménu původnímu, jak mu to zákon umožňuje.

Z hlediska právní úpravy obchodního jména je ovšem toto původní jméno jménem novým. Pokud se proto naše podnikatelka takto ve svém občanském životě vrátila k jménu Nováková a dříve při podnikání používala obchodní jméno Marie Pospíšilová, má na výběr mezi obchodními jmény Marie Nováková či Marie Pospíšilová rozv. Nováková. Z hlediska srozumitelnosti by byla asi nevhodnější kombinace Marie Nováková dříve Pospíšilová.

Ustanovení § 11 odst. 1 ObchZ se vztahuje i na případy, za nichž došlo ke změně jména jinak než sňatkem, to je zejména úřední změnou jména. Naše zjištění se tu uplatní mutatis mutandis.

Z textu právního předpisu není také úplně jasné, zda lze možnosti, které nabízí § 11 odst. 2 ObchZ využít postupně, zda tedy naše podnikatelka může po provdání působit pod obchodním jménem Marie Pospíšilová, a až později, aniž se rozvedla, pod obchodním jménem Marie Nováková provdaná Pospíšilová, zda je přípustné, aby obě tyto zákonně dovolené možnosti byly používány „na střídačku“. Požadavek právní jistoty mluví proto, aby jednou provedená volba nebyla měněna; uplatňuje se tu požadavek jednotnosti obchodního jména, o němž se ještě zmíníme v jiné souvislosti.

Otázka obchodního jména ev. jeho změny se stává aktuální i tehdy, když zemřel podnikatel – fyzická osoba. Dědic může používat dosavadní obchodní jméno (s dodatkem označujícím nástupnictví a jméno nástupce). Použití dodatku je v takových případech povinné. Obchodní jméno pak bude například znít „Josef Novák, záměnictví – Marie Nováková, vdova“. Nic však nebrání tomu, aby dědic podniku jej vedl pod obchodním jménem tvořeným pouze z jeho jména a příjmení.

Podobně se věci mají v případech, když někdo (za podmínek dle § 481 odst. 2 ObchZ) koupí podnik od podnikatele, který je fyzickou osobou. Pokud to stanoví

Smlouva o prodeji, lze používat obchodní jméno prodávajícího (to je obchodní jméno původní upínající se k podniku) s povinným dodatkem vyznačujícím nástupnictví v podnikání. Souhlas k takovému řešení musí obsahovat smlouva o prodeji podniku, nikoliv nějaký akt pozdější. Dalo by se ovšem tvrdit, že dodatek ke smlouvě je součástí smlouvy. Účelu daného ustanovení by odpovídalo, aby takový dodatek ke smlouvě se uskutečnil nejpозději do doby, než se nový vlastník ujme svých práv a začne užívat nové jméno. V praxi by pak obchodní jméno – při splnění uvedených podmínek – mohlo zít Josef Novák, truhlářství, Karel Král, nástupce. Smyslu textu § 481 odst. 2 ObchZ, by snad vyhovovalo označení Karel Král, dříve Josef Novák, truhlářství. Protiargumentace by vycházela z běžného významu slova dodatek.

Převod obchodního jména bez současného převodu podniku je v každém případě nepřipustný (§ 11 odst. 4 ObchZ). Jinak vyjádřeno: Jinému nelze samostatně (na základě jakési licenční smlouvy) půjčit obchodní jméno, aby pod ním podnikal.

Převod jména lze uskutečnit i při převodu jen části podniku, pak ovšem zbývající část podniku musí zaniknout likvidační nebo být provozována pod jiným obchodním jménem. I v této úpravě se projevuje požadavek nezaměnitelnosti obchodního jména, jak se jím budeme zabývat později.

Pokud bylo obchodní jméno podnikatele – fyzické osoby zapsáno do podnikového rejstříku, pak musí být zde vyznačeny i jeho změny. Platí to ve všech případech, o nichž jsme výše uvažovali.

Obchodní jméno právnické osoby

V požadavcích na obchodní jména právnické osoby se ObchZ projevuje neobyčejně stručně. V § 9 odst. 2 uvádí, že obchodním jménem obchodních společností a družstev je název, pod kterým jsou zapsány v obchodním rejstříku. Stejně pravidlo platí i pro právnické osoby, které se zapisují do obchodního rejstříku na základě zvláštního zákona. A jestliže se některá právnická osoba nezapisuje do obchodního rejstříku, pak její obchodní jméno tvoří název, pod kterým byla zřízena.

Zákon tak připouští jména fantazijní, různým způsobem kombinovaná, smyšlená, převzatá z řecké mytologie či různých vědních oborů. V tomto směru se neklade požadavek pravdivosti, jako je tomu u obchodního jména fyzické osoby. (To samozřejmě neznamená, že by zákon dovoloval, aby obchodní jméno právnické osoby mělo klamavý či zaměnitelný charakter; k této otázce se však ještě vrátíme.)

Ani u právnických osob nejsou vyloučeny tak zvané „patronymy“ (z francouzského „patron“). Obchodním jménem se stává jméno zakladatele či majitele obchodní společnosti které ovšem často postupně ztrácí svůj osobní charakter (srov. ŠKODA Plzeň, a.s.).

Celkově zakladatelé obchodních společností a jiných podnikajících právnických osob mají téměř nepřeborné možnosti při volbě obchodního jména. Každá rozsáhlá svoboda znamená nejen určité výhody, přináší s sebou i stinné stránky. Nejde jen o jev, kterému Francouzi říkají „embarras de choix“ – obtíž pramenící z výběru.

Právě pro onu rozsáhlou možnost volby, lze tím spíše činit výtky oné právnické osobě, která zvolila jméno podobné jménu některého jiného podnikatele.

Povinnou součástí obchodního jména právnických osob je dodatek označující jejich právní formu. V obchodním jménu musí být vyjádřeno, zda se jedná o společnost s ručením omezeným, družstvo, akciovou společnost či některou jinou právnickou osobu podnikatelského charakteru. Právní forma musí být vyjádřena přesně oním způsobem (nebo jedním z variantních způsobů), které zákon stanoví, když upravuje jednotlivé typy obchodních společností a družstev.

Proto například společnost s ručením omezeným má podle § 107 ObchZ na výběr, zda ve svém obchodním jménu použije označení „společnost s ručením omezeným“ či se spokojí se zkratkou „spol. s r.o.“ nebo dokonce s pouhým „s.r.o.“.

Máme tu názorný příklad tak zvané alternativně kogentní normy. Právní subjekt má na výběr mezi několika možnostmi, jednu z nich však zvolit musí a tu musí nadále důsledně používat. Vyplyývá to z požadavku jednotnosti obchodního jména.

Tento názor byl vyjádřen již na začátku století v rozhodnutí Nejvyššího soudu z 1. 7. 1907 č. 6370/7145, kde čteme: „Firma musí býti – stejně jako jméno osoby – toliko jediná (jednotná). Není přípustné užívati firmy v rozličných zněních. Alternativní označení firmy je v rozporu se zásadou její jednotnosti. Nelze voliti firmu N., společnost s r.o. anebo N., společnost s ručením omezeným⁴.“

Z alternativně kogentní povahy zmíněných norem vyplývá, že právnická osoba nemůže svou společenskou formu vyjadřovat žádným jiným způsobem než jedním z těch, které zákon výslovně uvádí. Proto je-li obchodní jméno obchodní společnosti s ručením omezeným používané v režimu českého práva k právním úkonům, nemůže být existence uvedené právní formy vyjádřena zkratkou Ltd. (z anglického Ltd.).

V reklamních aktivitách by snad tato zkratka použita být mohla, pokud by takto nebyl vyvolán mylný dojem o mezinárodní povaze dané společnosti.

O jiných dodatcích odlišujících subjekt podnikatele a druh podnikání u právnických osob zákon nemluví a lze usuzovat, že je zcela nevylučuje. Aby mohly být chápány jako součást obchodního jména, musely by být zapsány v obchodním rejstříku nebo být součástí názvu, pod kterým byla právnická osoba zřízena.

Právnická osoba může – jak jsme naznačili – používat i tak zvané zvláštní označení, kterým bývají například zkratky obchodního jména, názvy provozoven apod.

Zvláštní označení mohou zdobit provozovny a být používána v různých druzích neformálního styku; častá budou v různých reklamních aktivitách, nelze však pod nimi činit – opakujeme – právní úkony. Například ten, kdo reklamuje vadnou dodávku prostřednictvím dálnopisu či telegramu (byť modernější bude použití telefaxu), musí tuto reklamaci označit plným nezkráceným jménem své obchodní společnosti.

Také ten, kdo žaluje právnickou osobu, by se neměl nechat svést zvláštním označením, zejména zkratkami (byť jsou v obchodním styku jakkoliv běžné), musí si

⁴Dle kol.: Obchodní zákoník, 2. vyd., Beck/SEVT, Praha, 1994, str. 17.

ověřit přesné obchodní jméno právnické osoby, která je ve sporu pasivně legitimována.

V praxi se objevila pochybnost, zda dodatek označující právní formu obchodní společnosti musí být psán malými písmeny, jak je uvedeno v zákoně (srov. např. § 154 odst. 2 ObchZ, kde se jako jedna z možných variant označení akciové společnosti uvádí zkratka „a.s.“) či zda je možné použít jiný typ písma (v daném případě A.S.). Striktní, gramatický výklad zákona by přisvědčoval řešení prvnímu, výklad funkční by dovoľoval řešení druhé. V každém případě lze doporučit, aby v praxi použitý způsob odpovídal způsobu, jakým je společnost zapsána v obchodním rejstříku.

Změna obchodního jména právnické osoby

Právnické osoby se mohou různým způsobem transformovat, být koupeny subjekty jinými či uzavírat spojení (fúze) podobající se sňatkům mezi osobami fyzickými.

Zanikne-li původní právnická osoba bez likvidace, může tak zvaná nástupnická právnická osoba převzít její jméno. Jestliže komanditní společnost ZEUS zakoupí podnik JUPITER, s.r.o., je nástupnická organizace oprávněna převzít jméno subjektu, který pohltila a jmenovat se například JUPITER, s.r.o. Bude-li mít však nový subjekt jinou právní formu, stane-li se například akciovou společností, musí se nazývat JUPITER, a.s.

I pro právnické osoby platí, že obchodní jméno nelze pomocí licenční smlouvy „půjčovat“ někomu jinému, že převod obchodního jména bez současného převodu podniku je nepřipustný (§ 11 odst. 4 ObchZ). O převodu části podniku pak platí totéž, co jsme uvedli v souvislosti s obchodním jménem fyzických osob. Obchodní jméno lze převzít i s částí podniku, pak ovšem část původní musí být provozována pod obchodním jménem jiným nebo musí zaniknout likvidací.

Někdy bývá součástí obchodního jména (zejména u veřejných obchodních společností) i jméno jednoho či více společníků či členů. Jestliže pak takový jedinec přestal být společníkem nebo členem, může právnická osoba nadále operovat s jeho jménem, jen pokud s tím dotyčný souhlasí.

A tak jestliže by pan Jestřáb opustil podnik Jestřáb a Hrdlička, mohl by podnik nadále užívat toto obchodní jméno jen se souhlasem pana Jestřába. Nic nebrání tomu, aby takový souhlas byl podmíněn zaplacením určité finanční částky nebo si pro něj nositel jména vyhradil určité podmínky nebo ho časově omezil.

Pokud by pan Jestřáb nemohl tento souhlas poskytnout, neboť zesnul, musel by ho udělit (nebo také mohl odmítnout) jeho dědic. Zákon tu výslovně používá jednotné číslo dědic, jako by uvažoval s eventualitou dědice jediného. Životní realitě však odpovídá, že bývá dědiců víc. V takovém případě by ohledně udělení či odmítnutí uvažovaného souhlasu muselo mezi dědici dojít k dohodě na tom či onom stanovisku nebo by taková dohoda musela být nahrazena soudním rozhodnutím.

Jak výstižně uvádí Eliáš, norma obsažená v druhé větě § 11 odst. 5 ObchZ je

v poměru speciality k ustanovení § 15 občanského zákoníku (dále jen ObčZ), které stanoví, kdo je oprávněn chránit jméno fyzické osoby po její smrti⁵.

Normě speciální je tu třeba dát přednost před úpravou obecnou. Řešení v ObchZ klade důraz na majetkové hledisko (souhlas uděluje dědic), řešení v ObčZ zdůrazňuje hledisko rodinných vztahů.

Souhlasím ovšem s Eliášovým stanoviskem, že by subsidiarita ObčZ se mohla i zde projevit a že souhlas k užívání jména v názvu obchodní společnosti by mohl být později jinými osobami odvolán podle § 15 ObčZ. I příklad, který Eliáš uvádí je výstižný (jméno osoby požívající vysoký mravní kredit bylo – na základě souhlasu dědice – používáno v obchodním jménu společnosti vydávající hodnotnou literaturu; později tato společnost začala vydávat literaturu pornografickou a osoby oprávněné podle § 15 ObčZ k ochraně osobnosti proti tomu zasáhly).

Ochrana obchodního jména proti zaměnitelnosti

Podle § 10 ObchZ obchodní jméno nesmí být zaměnitelné s obchodním jménem jiného podnikatele. Platí to samozřejmě pro obchodní jméno jak fyzické, tak právnické osoby, přičemž v obou případech jsou stanovena poněkud odchylná pravidla určující, jak se lze zaměnitelnosti vyhnout.

U právnické osoby stačí k odlišení od obchodního jména jiné právnické osoby uvedení jiného sídla. Podle § 2 odst. 3 ObchZ se sídlem právnické osoby rozumí adresa, která je jako sídlo zapsána v obchodním rejstříku nebo v jiné evidenci. Odlišení pomocí jiného sídla postačuje však pouze v případě, že právnické osoby nepodnikají v tomtéž oboru nebo v oborech zaměnitelných při hospodářské soutěži. Jestliže existují dvě právnické osoby pod názvem Securitas, s.r.o., z nichž jedna by se zabývala zajištěním spolehlivosti elektrických strojů točivých a druhá poradenstvím v peněžních záležitostech, stačilo by k nezaměnitelnosti jejich obchodního jména to, že jedna společnost sídlí v Plzni a druhá v Ostravě. Literatura výše zmíněná chápe totiž v dané souvislosti sídla jako města, v němž se podnikání uskutečňuje, nikoli jako přesnou adresu.

Takové odlišení by však bylo nedostatečné, jestliže by obě působily v oborech spjatých s peněžnictvím, byť by se nemuselo jednat o obory zcela totožné, ale pouze zaměnitelné (mohlo by jít například o běžné a stavební spoření). Taková duplicita obchodních jmen by byla nepřijatelná i při rozdílné adrese, neboť by snáze vznikala dojem, že mezi nimi existuje určitá organizační spojitost. Pak by přednost mělo obchodní jméno dříve registrované, pokud by se snad nepodařilo nalézt jiný rozlišující dodatek, s nímž ovšem zákon výslovně nevažuje.

U podnikatele – fyzické osoby stačí k odlišení obchodního jména to, že je v něm uvedeno jiné místo podnikání opět jde o adresu, která je jako místo podnikání zapsána v obchodním nebo živnostenském rejstříku nebo v jiné evidenci důsledně vzato literatura chápe místo podnikání obdobně jako u právnických osob.

⁵Viz práce cit v pozn.

Taková jiná adresa stačí – dle textu zákona – k odlišení obchodního jména, i když oba podnikatelé – fyzické osoby – působí ve stejném oboru nebo v oborech zaměnitelných při hospodářské soutěži. Pokud by místo podnikání nestačilo k faktickému odlišení podnikatelů – fyzických osob (například otec a syn se jmenují stejně, vykonávají samostatně podnikatelské činnosti shodného druhu a bydlí na totožné adrese), museli by být odlišováni některým z již zmíněných dodatků týkajících se osoby podnikatele (mladší, starší apod.).

Právě uvedené způsoby stačí (většinou) skutečně k tomu, aby byla vyloučena vzájemná zaměnitelnost dvou obchodních jmen. Nemusí však – a na to se v některých úvahách zapomíná – zamezit zaměnitelnosti dvou zvláštních označení, či zvláštního označení a obchodního jména nebo dokonce dvou obchodních jmen, pokud jsou používána k jiným účelům než k právním úkonům (reklama apod.).

Obchodnímu jménu ve smlouvách a jiných právních úkonech totiž věnují pozornost profesionálové a činí tak přece jen s větší pozorností, než s jakou si veřejnost všímá reklam a vývěsních štítů.

Nároky na nezaměnitelnost vyplývající z § 47 ObchZ (upravuje se zde jedna ze skutkových podstat nekalé soutěže zvaná „vyvolání nebezpečí záměny“) jsou tak zpravidla přísnější, než nároky podle úpravy obchodního jména v § 8 a násl. ObchZ. K podobnému stanovisku ostatně dospívá i zahraniční judikatura⁶.

Věc lze demonstrovat na příkladu jen zčásti vymyšleném. Představme si, že existuje podnik s obchodním jménem Hutní projekt, a.s., který je v běžné hovorové řeči označován jako „hápé“ a který na svých propagačních materiálech používá zkratku (zvláštní označení) HP. Toto označení i jeho zmíněná slovní podoba se staly pro podnik příznačnými. Vznikne pak nový podnik se shodným předmětem činnosti, který si tuto zkratku nechá zaregistrovat jako obchodní jméno – HP, s.r.o..

Z hlediska ochrany obchodního jména by mohla být věc v pořádku; v pečlivě ji studovaných právních dokumentech budou asi obě tato označení nezaměnitelná. V běžném obchodním styku (při telefonování), v reklamě bude však obchodní jméno nového podniku zaměnitelné se zvláštním označením podniku původního. To bude dostačovat k tomu, aby zde hrozilo nebezpečí vyvolání záměny podle § 47 písm. b) ObchZ a záležitost byla kvalifikována jako jednání nekalé soutěže. Nepomůže tvrzení, že nový podnik nehodlal napodobovat označení podniku původního a svým obchodním jménem chtěl upomínat na zkratku pro „koňskou sílu“ a vyjadřovat tím dynamiku svého hospodářského počínání. Uplatní se zde jedna ze základních deviz běžných v právní úpravě proti nekalé soutěži – není podstatné, co podnikatelský subjekt zamýšlel určitým označením, rozhoduje, jak toto označení chápe ostatní podnikatelská a spotřebitelská veřejnost.

⁶SRN: Spolkový soudní dvůr (BGH): Rozlišení obchodního jména podle obchodního zákoníku a podle zákona o nekalé soutěži, Právní rozhledy 3/1994, str. 101 a násl.

Právní ochrana obchodního jména

V § 12 ObchZ jsou stanoveny nároky toho, jehož práva byla dotčena neoprávněným užíváním obchodního jména. Ochrana je tu poskytována proti jakémukoliv neoprávněnému užívání obchodního jména, i když k němu vedou jiné motivy, než soutěžní. Ochranu obchodního jména v rámci hospodářské soutěže poskytuje § 47 ObchZ. V některých případech nebude vyloučena ani podpůrná aplikace § 19b ObčZ, v němž je upravena obecná ochrana jména a dobré pověsti právnických osob.

Podle § 12 ObchZ lze na neoprávněném uživateli obchodního jména především požadovat, aby se takového jednání zdržel a odstranil závadný stav.

V praxi se nejčastěji uplatňuje nárok na zdržení se užívání obchodního jména, který ovšem nutně ústí ve změnu tohoto jména; toto opatření pak vlastně splývá s odstraněním závadného stavu.

Zahraniční soudy často odstraňují závadný stav tak, že podnikateli ukládají, aby v souvislosti s obchodním jménem (zejména při jeho použití v reklamě) uplatňoval různé další, právem výslovně nepředvídané doplňky.

Z USA je známý případ muže, který se jmenoval Watermann a začal podnikat v oboru psacích potřeb jako slavná firma téhož jména. Soud mu sice nemohl zabránit v užívání jeho vlastního jména pro obchodní činnost; dospěl však k závěru, že takové užívání musí mít poctivý charakter. Uložil proto panu Watermannovi, aby k svému obchodnímu jménu připojoval doplněk vyjadřující, že není totožný s pravými Watermann pen.

Zdá se, že je to spíše nedostatek odvahy k nekonvenčním řešením, než přímo text zákona, který by bránil našim soudům v obdobných rozhodnutích.

Jejich potřebnost se časem objeví zejména u jmen podnikatelů – fyzických osob, kde je obchodní jméno povinně tvořeno jménem a příjmením. Dá se dobře předpokládat, že se objeví naši Watermannové, kteří budou zneužívat svého jména k tomu, aby se připodobňovali ke komusi slavnějšímu či úspěšnějšímu. Také spory mezi rodinnými příslušníky, kteří původně spolupracovali v rodinném podniku, později se znesvářili a založili si podniky vlastní se dají s velkou pravděpodobností očekávat.

Ostatně i u obchodních společností docházelo k tomu, že byli hledáni (dokonce prostřednictvím inzerátů) fiktivní společníci, aby název obchodní společnosti připomínal proslavenou dvojici jmen. (Například nositel poměrně běžného jména Daněk by si k sobě hledal pana Kolbena). Lze dobře předpokládat, že s takovými postupy se setkáme i v blízké budoucnosti. Jakmile by ovšem takto došlo k vytvoření jména obchodní společnosti, mohl by soud celkem jednoduše zasáhnout, užívání podobné kombinace zakázat a v rozsudku na zdržení resp. odstranění závadného stavu by se nemusel uchýlovat k poněkud kostrbatým konstrukcím a zejména předpisovat, jak by obchodní jméno mělo znít. Veřejná obchodní společnost v námi uvažovaném případě by mohla zvolit obchodní jméno „Daněk a spol.“, či jméno fantazijní.

Proti neoprávněnému uživateli obchodního jména se podle § 12 odst. 1 ObchZ lze domáhat nároku na přiměřené zadostiučnění, které může být poskytnuto i v penězích.

Samo neoprávněné užívání cizího jména nemusí znamenat poškození pověsti uživatele oprávněného a podobné újmy nehmotného charakteru. Zákon přesto dovoluje satisfakci v peněžní podobě, aniž blíže specifikoval případy, kdy má být aplikována. Umožňuje tak řešit poměrně časté případy, za nichž neoprávněné užívání obchodního jména (a podobné zásahy do práv k nehmotným statkům) velmi pravděpodobně s sebou přinesly i hmotné újmy pro oprávněného uživatele obchodního jména, rozsah těchto újem však nelze prakticky dokázat.

Zákon ovšem výslovně přiznává i nárok na náhradu škody, jestliže neoprávněným užíváním obchodního jména byla způsobena škoda (§ 12 odst. 2 ObchZ). Jde o ustanovení svým způsobem nadbytečné, neboť jen opakuje to, co již vyplývá z obecných ustanovení o náhradě škody (§ 373 a násl. ve spoj. s § 757 ObchZ). Neoprávněným užitím obchodního jména je totiž splněn jeden ze základních předpokladů odpovědnosti za škodu, totiž protiprávnost.

Dokonce se jedná o úpravu matoucí, neboť se nutně vynořuje otázka, zda neoprávněné užití obchodního jména může zakládat nárok na vydání bezdůvodného obohacení, když o tomto nároku se v § 12 odst. 2 výslovně nehovoří.

Bezdůvodné obohacení v dané souvislosti není vůbec vyloučeno, naopak se zdá být jevem poměrně praktickým. Nárok na bezdůvodné obohacení by také musel být přiznán, jestliže by proto byly dány obecné podmínky vyplývajícího z ustanovení § 451 občanského zákoníku.

Pokud bude obchodní jméno neoprávněné užíváno k soutěžním cílům (a to lze ve většině případů dobře předpokládat), lze nárok na bezdůvodné obohacení opřít i o § 53 ObchZ. V tom či onom případě vznikne zajímavý interpretační problém. V § 451 odst. 2 ObčZ jsou totiž taxativně vymezeny případy bezdůvodného obohacení a tak je toto obohacení definováno. Těmito případy jsou: majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu, plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.

Případy bezdůvodného obohacení, které bylo získáno nekalou soutěží, půjde většinou kvalifikovat jako majetkový prospěch z nepoctivých zdrojů.

Někdy se však opět běžné jazykové citění bude bránit takovému řazení, zvláště pokud budeme pojmu „nepoctivé zdroje“ přikládat morální obsah.

Jestliže si totiž někdo zcela náhodně zvolí obchodní jméno zaměnitelné s obchodním jménem někoho jiného, „dopouští se“ nekalé soutěže a může to u něj vést k bezdůvodnému obohacení, neprohřešuje se však proti morálně chápané poctivosti.

Interpretační východisko tu bude takové, že pojmu „nepoctivé zdroje“ v § 451 odst. 2 občanského zákoníku nebudeme přikládat morální obsah (stejně jako jej nepřikládáme samotnému pojmu nekalá soutěž). „Nepoctivé zdroje“ tu budeme chápat jako synonymum pro výraz „právem nedovolené zdroje“.

Pragmatický postup bude takový, že tam, kde bychom se jinak mohli domáhat bezdůvodného obohacení, použijeme institut náhrady škody. Odpovědnostní princip je u obou těchto titulů v režimu obchodního zákoníku stejný.

* * *

S U M M A R Y

Regulation trade names

The appointments § 8 – 12 of the Trade Code regulating trade names are contradictory interpreted. To explain the appointments well we have to take the functions of trade names into consideration. The most important ones are: identification, promotion and guarantee.

We also have to differentiate the trade name (used by entrepreneurs by legal acts) from abbreviations of this name (used in advertising, the legal character of them is described as „special mark“).

The protection of trade names and special marks is given by appointments § 8 – 12 of the Trade Code and also by the regulation on unfair competition in § 44 – 55 of the Trade Code. The appointment § 47 regulates the danger of confusion of names. The protection given by the regulation on unfair competition is wider than the protection given by § 8 – 12 of the Trade Code.